

A SAJÓGÖMÖRI VALÓSÁG. ÁLLAPOTFELMÉRÉS A MAGYAROK ÉS A CIGÁNYOK EGYÜTTÉLÉSÉRŐL SAJÓGÖMÖRÖN 2002–2003-BAN

P. Bodnár Enikő

Tekintettel arra, hogy a történeti Gömör megye területén eddig még nem folyt az itt élő cigányság mindennapjait, szokásait, és a más etnikumokhoz fűződő viszonyát vizsgáló átfogó kutatás, értelemszerűen a legtöbb esetben nem rendelkezünk a rájuk vonatkozó szükséges alapszűke információkkal sem. Különösen érvényes ez a megállapítás Sajógömörre, illetve a sajógömöri cigányságra. A falu nevét hallva nyilván sokaknak eszébe jut a neves cigányprímás, Cinka Panna neve, aki a hagyomány szerint itt született, vagy a nevét viselő, kétévente Sajógömörön megrendezésre kerülő prímásverseny, ettől többet azonban nemigen tudunk felhozni a helyi cigányokkal kapcsolatban. Ugyanakkor a településsel foglalkozó, vagy azt megemlítő történeti, néprajzi munkák is (Kósik F., 1992; Ila B., 1969; Bél M., 1992; Keményfi R., 2002; Kósa L., 1990) elsősorban az elmúlt korokkal kapcsolatban tesznek megállapításokat. Mindössze egy, kéziratban lévő, és a tornaljai székhelyű Kulturális Antropológiai Műhely adattárában elhelyezett dolgozatról van tudomásunk, amely a település mai viszonyait – ez esetben szociolingvisztikai viszonyait – vizsgálja (Pusko E., kézirat).

Ezért jelen vizsgálódás fő feladatának a mai viszonyokat alakító társadalmi és alkalmanként történeti tényezők számbavételét tekintem, melyekre alapozva a későbbiek folyamán részletesebb, a sajógömöri cigányság mindennapjainak egy-egy szeletével foglalkozó összegzés készíthető. A témát boncolgatva ugyanakkor nem lehet azt a lényeges kérdést figyelmen kívül hagyni, hogy a helyi teljes szervezettségű magyar tanítási nyelvű általános iskola diákjainak többségét cigány származású¹ gyerekek teszik ki, ami okkal vagy ok nélkül, de meglátásom szerint nagyban meghatározza – vagy legalábbis befolyásolja – a helyi magyarok vélekedését a cigányokról.

Elmondhatjuk tehát, hogy a jelen dolgozatom alapjául szolgáló kutatás fő célja az alapvető ismeretek beszerzése, összegzése, a mai valóság megállapítása volt. Kíváncsi voltam arra, hogyan vélekednek a sajógömöri magyarok a helyi cigányságról, és hogyan vélekednek általában a cigányokról? Hogyan értékeli az iskolában az etnikai átrendeződést, milyen jövőképet vázolnak fel maguk elé, és hogyan képzelik el a magyar–cigány együttélést/egymás mellettélést? Másrészt kíváncsi voltam a helyi cigányoknak a helyi magyarokról kialakított véleményére, csakúgy, mint a nem cigányokról való általános vélekedésére is. Érintőlegesen vizsgáltam azt is, hogyan illeszkedik be a hagyományörzőbb, zártabb Vály-völgy kultúrájának az a szelete Sajógömör kultúrájába az iskolán

---

¹ Jelen dolgozat keretei közt nem kívánok belebonyolódni a „Ki a cigány?” kérdésének boncolgatásába, főleg nem „tudományos vizsgálatába”. Számomra ebben a kérdésben – kizárólag gyakorlati okból – az érintettek véleménye a mérvadó.

keresztül, melyet az onnan származó cigány gyerekek hordoznak, jelenítenek meg. A későbbiek folyamán szükséges lenne ezt a kérdést alaposabban is megvizsgálni. Figyeltem továbbá az említett Vály-völgyi cigány és magyar gyerekek kapcsolatát a sajógömöri cigány és magyar gyerekekkel is. Azt már előljáróban ki kell hangsúlyozni, hogy ezen a területen a negatívumok mellett pozitív jelenségeknek is tanúi lehetünk.

Munkám során magyar és cigány adatközlőket kerestem fel, akikkel „félíg struktúrál”² interjúkat készítettem (vö. Bernard, R. H., 1995:209). A helyi iskola tanáraként kiváló lehetőségem nyílt a megfigyelésre, már csak azért is, mert a településen eltöltött évek során a falu „tartozékává” váltam. Ez a helyzet nem csak arra alkalmas, hogy az iskolán belül betekintést nyerjek a közösség mindennapjaiba (diákok, tanárok, nem pedagógus alkalmazottak, esetenként szülők kölcsönviszonya), hanem az iskola falain kívüli történéseket is belülről, mégis elfogulatlanul tudjam szemlélni. Másrészt ez az állapot nagyban megnehezíti a helyzetemet, ugyanis komoly dilemma elé állít, és mérlegelésre késztet, hogy megsértsem-e, és ha igen, milyen mértékben, a köztem és a helyi közösségek – a sajógömöriek és az iskolát látogató nem helyi gyerekek – között létrejött, bizalmat feltételező „szerződést”, magyarán: az erkölcsi szempontokat is érvényesítő kutató vagy a tökéletes leírásra törekvő győzzön-e (Szabó Á. T., 2002:16-19). Ezt a dilemmát úgy próbáltam meg feloldani, hogy csak a több forrásból megszerített információkat vettem figyelembe, és lehetőség szerint igyekeztem elkerülni az elhamarkodott következtetések levonását.

A különféle statisztikai adatok és kimutatások alapismereteknek számítanak, ezért munkám során ezeket sem hagytam figyelmen kívül.

A település

Sajógömör története elválaszthatatlan Gömör megye kialakulásától. A sajógömöri Őrhegyen és a Várhegyen a régészek bronzkori leleteket találtak, melynek nagy része ma a Magyar Nemzeti Múzeumban látható.

A vár alatt települt helység megkötődése hosszabb folyamat eredménye, amely csak a 12. század végén zárult le. A település neve török eredetű. Sajógömör a 13. században már nagy hely, és szerepét megtartotta a nemesi megyében is, mert a megyegyűléseknek mind a közép-, mind az újkorban színhelye. Egészen V. István koráig várbirtok, majd a Máriássy családdal egy törzsről eredő gömöri Batizok kezére jutott. A tatárjárás után megindult fejlődését a huszita háborúk zavarták meg. A 16. században romlásba döntötte a török hódoltság, majd Saffaríth Péter és Zoltai István ideiglenes birtokosok garázdálkodása. Wesselényi nádor megengedte a parasztságnak, hogy az eddigi földesúri szolgáltatásokat határozott összegű taksával váltsa meg. 1655-ben kezdődött a zálogbirtokosok kora, amely a városkát a legnagyobb nyomorba döntötte. Előbb Ibrányi Ferenc, majd

² A beszélgetések folyamán nem ragaszkodtam mindenáron az előre elkészített kérdőív menetéhez, teret biztosítva ezzel az adatközlők spontán megnyilatkozásainak is.

jogutódlással a Vayak és Plathy Ferenc bírják, és a tulajdonos Csáky család csak 1738-ban váltotta ismét magához. Az új birtokosok minden addigi úrbéres szokást mellőztek, és a korábbi tartozások háromszorosát, sőt négyszeresét hajtották be a lakosságon. A parasztság szökése, illetve számuknak a korábbi negyedére való zsugorodása lett a következmény. A helység nem is tudta a csaknem egy évszázadon át tartó zálogbirtoklást kiheverni. Telkes jobbágyainak száma 1773-ban az 1427-es egész lakott portáknak éppen a fele volt, vagyis még a népességszám-növekedés mellett is elfogyott a népesség egy része. A lakosság mind a középkorban, mind később zömében magyar.

A városka középkori eredetű vám székhelye, és évi öt országos vásár tartására nyert jogot. Boldogasszony tiszteletére felavatott temploma egyidős a községgel. Római katolikus egyházát az újkorban az evangélikus egyház váltja fel. Iskolája szintén korai alapítású, a 18. századra teljes gimnáziummá fejlődött (Ila B., 1969/IV: 15-16).

A településről *Gömör vármegye leírása* című munkájában Bél Mátyás is megemlékezik. Az ő munkájából a lakosságra vonatkozó adatok tarthatnak számot érdeklődésünkre. Ezek szerint: „Magyarok lakják, akik evangélikus vallásúak, számosan vannak és dolgaikban iparkodóak. Ennek az oly régi mezővárosnak nincsenek vásárai, és ezt a tényt a földesurak nemtörődömségének kell tulajdonítani, akik egykor semmit sem gondoltak ezen új település gyarapodásával és nem terjesztettek a királyok elé kérelmeket a vásártartási jog elnyerése érdekében” (Bél M., 1992: 87-88).

A 19. században a Szent-Iványi és a Szontagh családok szereztek itt nagyobb birtokokat. 1853-ban Sajógömörön óriási tűzvész pusztított. A régi épületek közül csupán a templom, a kastély és a paplak menekültek meg a lángoktól (Kósik F., 1992: 8).

Sajógömör központi jelentősége a 19. században folyamatosan csökkent. Gömör és Kishont megyében 1848 előtt mindössze tizenhárom város volt, részben magyar vidéken, részben a nyelvhatáron tömörültek, és a környezethez képest sűrűbb hálózatot alkottak. A nagyobb városi múlt és tekintély jelzője, hogy a dualizmuskori igazgatásrendezések ellenére öt gömöri helység meg tudta tartani a rendezett tanács rangját (Rimaszombat, Rozsnyó, Dobsina, Jolsva, Nagyrőce), annak ellenére, hogy lélekszámuk még 1910-ben is meglehetősen alacsony maradt. A teljesen magyarlakta, kisebb, agrár jellegű mezővárosok: Krasznahorkaváralja, Pelsőc, Sajógömör, Rimaszécs, Putnok községek lettek. Egyedül Tormalja, a forgalmas útelágazásnál fekvő falu fejlődött nagyobb ütemben, jelentősége a század elején már meghaladta az imént felsorolt volt mezővárosokét (Kósa L., 1990:313).

Néhány felvetés a statisztikai adatok kapcsán

Bár a cigányság számarányát vizsgálták a kommunizmus előtti és utáni népszámlálások, a kapott adatok nem tükrözik a valóságot. Így ezen adatsor a számszerűség szempontjából megbízhatatlan; meg kell azonban jegyezni, hogy az így nyert adatok is sokat elárulnak a vizsgált etnikumról, önmagáról történő vélekedéséről. Az iméntiek tükrében azonban felmerül a kérdés: miért nem vállalják a cigányok a cigányságukat, a népszámlálások során

miért nem vállalják a közösséghez való tartozásukat sem? B. Kovács István szerint – bár az alábbiakat a történeti Gömör vármegyével kapcsolatban írja, úgy gondolom, nyugodtan általánosíthatunk – „kettős identitásúak”, „egyszerre magyarok és (azon belül!) cigányok” (B. Kovács I., 2003:125). Mindenesetre a lakosság nemzetiségi összetételére vonatkozó adatok némileg tükrözik a településen belüli mozgást. A két világháború közötti időszakban senki nem vallotta magát cigánynak, ezért ezeket az adatokat itt nincs értelme bemutatni.

A település lakosságának számaránya a következőképpen alakult az elmúlt másfél évszázad folyamán:

Év	A lakosság száma	Év	A lakosság száma
1869	1102	1930	1197
1880	1192	1950	1048
1890	1204	1961	1012 ³
1900	1336	1970	942
1910	1267	1980	933
1921	1239	1991	862 ⁴
		2001	810 ⁵

1. számú táblázat. *A sajjögömöri lakosság számarányának alakulása 1869–1991 között*

Év	A magyar lakosság számaránya	Százalékban
1970	884	93,84%
1980	828	88,74%
1991	754	87,47%
2001 ⁶	673	83,08%

2. számú táblázat. *A sajjögömöri magyar lakosság számarányának alakulása a legutóbbi népszámlálás adatainak tükrében*⁷

	Számszerűen	Százalékban
Magyarok	744	86,31%
Szlovákok	91	10,55%
Cigányok	24	2,79%
Egyéb	3	0,35%
Összesen	862	100%

3. számú táblázat. *Sajjögömör lakosságának nemzetiségi összetétele az 1991-es népszámlálási adatok alapján*⁸

3 Az 1869–1961 közötti időszakra vonatkozó adatokat lásd: Jamborová, H. Ing. szerk., 1978:1024-1025.

4 Az 1970–1991 közötti időszakra vonatkozó adatokat lásd: David, P. Ing. szerk., 1992:17.

5 *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 26. mája 2001. Základné údaje*

6 *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 26. mája 2001. Základné údaje*

7 David, P. Ing. szerk., 1992:17.

8 Forrás: A Fórum Kisebbségkutató Intézet internetes adatbázisa (www.foruminst.sk)

	Számszerűen	Százalékban
Magyarok	673	83,08%
Szlovákok	93	11,48%
Cigányok	42	5,19%
Egyéb	2	0,25%
Összesen	810	100%

4. számú táblázat. *Sajógömör lakosságának nemzetiségi összetétele a 2001-es népszámlálási adatok alapján*⁹

Ez utóbbi táblázatból 2001-re a magyar lakosság 9,55%-os csökkenése figyelhető meg, ha 100%-nak az 1991-es adatot tekintjük. Ezeket a szempontokat követve a szlovák és az egyéb nemzetiségű lakosság számaránya között a vizsgált időszakban gyakorlatilag nincs változás, a cigányoknál azonban 75%-os gyarapodást tapasztalhatunk. Ugyanakkor ezek az arányok egyáltalán nem fedik a valóságot. Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni azokat a Kárpát-medencei vizsgálati eredményeket, melyek megállapításai szerint népszámláláskor a cigány lakosság túlnyomó többsége számszerűleg leggyakrabban a helyi többségi etnikum részeként jelenik meg a statisztikai kimutatásokban (Oláh S., 1996:249-261; Túrós E., 1996:263-265; Gecse A., 2001/II:5-9; Szabó Á. T., 2002:205-216; Keményfi R., 2002; B: Kovács I., 2003:125). Ez pedig azt jelenti, hogy a cigányok számának növekedése nem határozható meg pontosan a fenti adatokból. Végeredményben azonban ezek a számok vizsgálódásom szempontjából nem is játszanak lényeges szerepet, hiszen mindenekelőtt az egymáshoz való viszony alakulására voltam kíváncsi.

A fenti adatokkal szemben a helyi magyar lakosságnak teljesen más a véleménye a cigányok számát illetően. A sajógömöri magyarok ugyanis úgy becsülik, hogy mára a lakosság 40-45%-át teszik ki a cigányok, ami számszerűen hozzávetőleg 324-365 főt jelent. Véleményem szerint ez az arány túlzó, bár való igaz, hogy az utóbbi tizetizenkét évben több cigány család is költözött a faluba, elsősorban Nagybalogról, a Vály-völgyi településekről, a szomszédos Sajószárnyából és Gömörpanyitról. A lakosok közül többen úgy vélik, hogy ehhez a nagyarányú beköltözéshez sokban hozzájárultak a korábbi polgármester intézkedései is. Az ő hivatali ideje alatt ugyanis az önkormányzat házakat vásárolt a faluban, ahol nemcsak a helyi, hanem a beköltöző családoknak is lakhatást biztosított. Másrészt a megüresedett családi házak iránt elsősorban cigány családok érdeklődnek, és bár általános a vélekedés, miszerint „cigánynak házat nem adunk el”, mivel azonban más vevő nincs, a tulajdonosok egyre gyakrabban nekik adják el házukat.

Megállapítható tehát, hogy a jelentős számú cigány beköltözése negatív irányba módította el a helyi magyar lakosság viszonyulását a cigányokhoz. Véleményem szerint

⁹ *Sčítanie obyvatelov, domov a bytov 26. mája 2001. Základné údaje*

azonban ez a reakció más etnikumok tömeges beköltözése esetén is várható lenne. El kell azonban ismerni, hogy a cigányokkal szemben megfogalmazódott sztereotípiák és a cigány egyénnel – nem az egész cigánysággal, bár az emberek hajlamosak az általánosításra – kapcsolatos negatív tapasztalatoknak köszönhetően az ő esetükben hevesebb a reakció a törzsökös lakosság részéről. Tehát ebben az esetben nem kizárólag egy bizonyos etnikummal szembeni tartózkodó magatartásról van szó, hanem kimondva vagy kimondatlanul, a helybeliek fejében ott bujkál a lokális közösség rendjének és arányainak megváltozása, a falun belüli megszokott napirend felbolydulásától való félelem, valamint a jelképes vagy valósnak vélt tévesztés. Rövid idő alatt ugyanis annyira megváltozott a helyzet, hogy a településen belül ma már nem beszélhetünk a legalább a lokális közösség számára látható etnikai határról. Mivel a beköltöző cigány családok a falu legkülönbözőbb pontjain vásárolnak házat – ahol épp megüresedik –, megszűntek azok a térképre vetíthető emblematisz határok, melyek mindkét fél számára láthatóvá tették a fizikai világra vetített különbséget és átmenetet (Fosztó L., 2003:99).

Ezek azok a tényezők, amelyek az ellenkezést kiváltják. Mindezek ismeretében úgy látom, hogy minden egyes település esetében létezik egy határszám a szociálisan gyengébb csoportokra nézve (a Sajjógömörre beköltöző cigányok többségét mindenképp ebbe a csoportba vagyunk kénytelenek besorolni), amelyet a település még konfliktusok nélkül fel tud szippantani, el tud látni, így különösebb ellenérzések nélkül el tud fogadni. Ez az a szám, amely még nem annyira szembetűnő, hogy felborítsa, megváltoztassa a helyiek saját falujukról kialakított képét, illetve ez az a számokban kifejezhető csoport, akinek különféle idénymunkát, alkalmi munkát, így többé-kevésbé tervezhető jövőt lehet biztosítani. Szándékosan beszélök szociálisan gyengébb csoportról, ugyanis a tapasztalatok azt mutatják, hogy a nem cigány lakosság könnyebben, kisebb nemtetszéssel fogadja a jól szituált, konszolidált, a többségi társadalom értékrendje szerinti életvitelt folytató, esetleg iskolázott cigányokat.

A helyi viszonyok

Sajjógömörön az általánosan elterjedt kifejezéssel jelölik meg az emberek a saját etnikumukat, illetve más etnikumok tagjait. A faluban élő magyarok „cigány”-nak nevezik a cigányokat, és rendszerint „fehérek”, „parasztnak”, „magyarnak” vagy „szlováknak” a nem cigány származásúakat. (A saajógömöri szlovák lakosokkal jelen dolgozat keretei között nem foglalkozom, tekintettel arra, hogy csaknem valamennyien házasság révén kerültek a faluba, és így öök elsősorban nem mint szlovákok, hanem egy-egy helyi magyar család tagjaként integrálódtak a közösségbe.) A cigányok „cigány”-nak nevezik magukat, „paraszt”-nak a nem cigányokat. Tiszában vannak azzal, hogy a többség is „cigány”-nak nevezi öököt.

Az utóbbi években – mióta megnőtt az idegenből beköltözött cigányok száma – a helybeliek, magyarok és cigányok egyaránt, megkülönböztetik öököt. Itt utalnék vissza a

korábban leírtakra, miszerint a térvészítés érzete az egyik mozgatója az idegenekkel szembeni ellenszenvnek, ugyanis olyan helyzet állt elő, amikor a sajógömöri cigányok fogalmaznak meg igen elmarasztaló véleményt a beköltözőkkel kapcsolatban. Egyúttal ez arra is utal, hogy inkább érzik magukat „gömörinek” (sajógömörinek), semmint cigánynak, ami ugyanúgy elmondható a helyi magyar lakosságról is: a régi sajógömöri cigány családokat már „gömörinek” tekintik – cigány származásukat persze nem vesztik szem elől, csak velük kapcsolatban a hétköznapiakon ezt inkább hajlandók elfelejteni. A sajógömörinek számító cigányok ugyanúgy nem nézik jó szemmel az idegen cigányoknak a faluban történő letelepedését, mint a magyarok („Cigány, olyan, mint mink, de rosszabb!”). Úgy vélekednek róluk, hogy nem dolgoznak, lopnak, szakmájuk sincs, szemben a helybeliekkel, akik az általános iskola elvégzése után valamennyien továbbtanultak.

A helyi magyarok és cigányok úgy emlékeznek vissza, hogy korábban viszonylag jól kijöttek egymással. Megesett, hogyha a szülőknek dolguk akadt, a gyerekekre a más etnikumú ismerősök, szomszédok vigyáztak, és a komaság is általános volt. A két világháború közötti időben Sajógömörön a cigányok a Dobra nevű falurészben laktak, hozzávetőleg 15-20 család. Az 1960–1970-es években lassanként beköltöztek a faluba, megüresedett házakat vásároltak meg, de voltak, akik építkeztek is. A helyi cigányok úgy vélik, hogy a kommunista uralom idején többen meg is gazdagodtak. Itt kell megjegyezni, hogy a helybeliek elsősorban a jól jövedelmező helyi termelőszövetkezetben, valamint a szomszédos Tornalján, az ottani gépgyárban, téglagyárban vagy ruházati üzemben vállaltak munkát. Számon tartják tehát, hogy kik a módosabbak, és rendszerint azt is tudni vélik, hogy ki miből gazdagodott meg. Magyar adatközlőim szerint a cigányok közül ma senki sem dolgozik. Vannak cigányok, akik rendszeresen járnak Németországba koldulni, néhányan zenélni. A helyi cigányok úgy vélik, hogy korábban őket a környező falvakban: Bejében, Tornalján és Királyiban „felvágós” cigányoknak tartották, mert ők műveltek voltak.

Adatközlőim szerint Sajógömörön a vizsgált időszakban előfordultak verekedésig fajuló civakodások magyarok és cigányok között, rendszerint a kocsmában vagy annak környékén. A cigányok ezért elsősorban a magyarokat hibáztatták. Véleményük szerint italozás közben a magyarok többször tettek sértő megjegyzést a cigányokra („bűdös cigány”), amit ők nem hagytak annyiban. A magyarok szerint viszont a cigányok gyakran belekötnek egy-egy nem cigány emberbe, csak azért, mert az „paraszt”. Ez utóbbira inkább a fiatalok utaltak.

A konfliktusok mellett van példa vegyes házasságra is. A közösség ezeket elítéli – főként magyar részről –, azonban semmit nem tud tenni ellene, kénytelen elfogadni az adott helyzetet.

A kérdőíves felmérés alapján¹⁰ a cigányok jelenléte, illetve a cigánykérdés olyan, gyakran vagy mindennap jelentkező társadalmi probléma, melyet a cigányoknak saját maguk-

10 A kérdőíves felmérést tájékoztató jelleggel végeztem, az eredmény a nem cigányok egy részének a véleményét tükrözi.

nak kellene megoldaniuk. Van, aki úgy gondolja, hogy nincsenek a cigányokkal problémák, ugyanakkor a cigánykérdésről a felmerülő megoldhatatlan szociális problémák jutnak az eszükbe. A megkérdezettek fele véli úgy, hogy a gyerekek számára a meglévő iskolai modell megfelel, de néhányan eredményesebbnek tartanak speciális oktatási formák bevezetését a cigány gyerekeknek vagy a bentlakásos iskolahálózat kialakítását. A cigányok a helyi lakosság számára közömbösek vagy inkább ellenszenvesek. A kérdőívben felsorolt csoportok közül azonban náluk rosszabb megítélésben részesültek a homoszexuálisok, a bőrfejük és a kábítószeresek. A lakosság számára a felmérés alapján teljesen semlegesek a munkanélküliek, a szlovákok, a menekültek és a zsidók. Inkább pozitív értékelést kaptak a magyarországi magyarok, a vállalkozók, a nem cigány civil szervezetek és a cigány civil szervezetek. A cigányok negatív tulajdonságaiként az alábbiakat emelték ki: agresszivitás, nemtörődömség, műveletlenség, nagyképűség, hangoskodás (hangos beszéd), higiéniai hiányosságok, lustaság, gondatlanság, erőszakosság. A felsorolt pozitív tulajdonságok: összetartás, egymás segítése, a hagyományokhoz való ragaszkodás, családszeretet. Ha összevetjük a negatív és a pozitív tulajdonságokat, kiderül, hogy némely esetben inkább van szó előítéltről vagy az ismeretek hiányáról, hiszen több esetben is egy-egy pozitív tulajdonság semlegesít egy vagy több, a cigányoknak tulajdonított negatívumot, pl.: nemtörődömség – egymás segítése, gondatlanság – családszeretet. A kérdésre, miszerint „Van-e olyan konkrét élménye, tapasztalata, amely meghatározza a cigányokhoz fűződő viszonyát?”, a következő válaszokat kaptam: a megkérdezettek egyharmadának van pozitív tapasztalata cigányokkal kapcsolatban (segítségnyújtás ellenszolgáltatás nélkül, verbális segítségnyújtás egy vitában, az illetővel még nem történt meg, de már tanúja volt ilyenek), és valamivel több mint a megkérdezettek felének van negatív tapasztalata velük kapcsolatban (fizikai támadás, verbális támadás, az illetővel még nem fordult elő, de tanúja volt már ilyen esetnek). Azt, hogy a munkanélküliség – térségünkben 40-60%, de vannak falvak, ahol még magasabb –, és ezen belül a cigányságot sújtó munkanélküliség milyen nagy problémát és kilátástalanságot okoz, mutatja a „Hogyan oldaná meg a cigányok munkanélküliségét?” kérdésre adott válaszok nagy szóródása. Az adott válaszokból azonban az derül ki, hogy a megkérdezettek inkább negatívan viszonyulnak a munkanélküli cigányokhoz (a kérdésre adott válaszok: végezzenek közhasznú munkát; nem adnék segílyt annak, aki nem dolgozik; sehogy, mert ők nem akarnak dolgozni; ahogy a nem cigányok munkanélküliségét). A cigányok rossz lakáshelyzetének megoldása során legtöbbször nem tennének kivételt, azonos módon kezelnék gondjaikat, mint a nem cigányokét; vannak, akik neveléssel, meggyőzéssel próbálnának javítani a rossz körülmények között élők helyzetén, és vannak, akik a kérdés megoldását magukra a cigányokra bíznák. A szociális és gazdasági jellegű problémák megoldására sincs kialakult, egységes recept (ez összefügg a magas munkanélküliséggel, a térség gazdasági és kulturális lemaradásával, a kilátástalansággal). A legtöbbször azt tanácsolnák a cigányoknak, hogy dolgozzanak, akkor majd jobb lesz nekik, munkát adnának számukra, és segílyt is csak elvégzett munka után utalnának ki, illetve nem tennének különbséget a cigányok és a nem cigányok hasonló jellegű gondjainak megoldása során. A

rasszista indíttatású verbális vagy fizikai támadásokkal a megkérdezettek mindegyike találkozott, és az eredmény azt mutatja, hogy ezek mindkét irányban – a magyarok részéről a cigányok irányában, és a cigányok részéről a magyarok irányában – hozzávetőleg azonos arányban fordulnak elő.

Külön meg kell még említeni a cigányok vásárlási szokásait – amelyek egyébként semmiben sem különbözik más falvak vagy térségek cigány lakóinak hasonló jellegű szokásaitól. Mint említettem, kevés kivételtől eltekintve valamennyien munkanélküli vagy szociális segélyből élnek. Többen erdei növényeket gyűjtenek, és felvásárlóknak adják el vagy házalnak vele, mások a nem cigány lakosság megbízásából gyümölcszedéssel próbálnak meg bevételhez jutni. Van a faluban olyan vállalkozó, aki nagyban vásárolja fel a gyümölcsféléket, ez azonban minden alkalommal vizályokat idéz elő, ugyanis a gyűjtögetők a nagyobb haszon reményében rendszeresen megdézsmálják a gyümölcsösöket is, többször kárt téve a gyümölcsfákban. Egy-két egyén vasgyűjtéssel foglalkozik, továbbá él két cigány vállalkozó is a faluban. A legtöbben nagyobb pénzösszeghez azonban csak a kiutalt szociális vagy munkanélküli segély kézhezvételekor jutnak. Ilyenkor rendszerint az elkövetkező egy hónapra vásárolnak be. Főleg élelmiszerre költik a pénzüket, de rendszeresen vásárolnak luxuscikknek számító műszaki berendezéseket is: mobil telefon, videó, hifitorony stb. Ezek a tárgyak azonban, ha elfogy a pénzük és a felhalmozott élelmiszer, előbb-utóbb a zálogházban kötnek ki.

A magyar–cigány viszony az iskolában, és annak hatása a helyi közvélemény alakulására

A sajjögömriek cigányokhoz fűződő viszonyát befolyásoló tényezők között igen jelentős szerepet foglal el a maga idejében nagy hírű gimnázium, ma teljes szervezetségű magyar tanítási nyelvű alapiskola, így annak történetével az alábbiakban bővebben foglalkozom.

Mint említettem, Sajjögömör iskolája a 18. századra teljes gimnáziummá fejlődött, mely a nevezett évszázad utolsó három évtizedében és a 19. század első felében jelentős szerepet játszott a felföldi fiúoktatásban (Gallo, J., 1977:66). Létrehozását – ellentétben a többi gömöri felsőbb iskolával – nem gazdasági, hanem ideológiai tényezők serkentették. 1768. március 1-jén Schneider Zsigmond sajjögömöri birtokos kastélyában értekezletet tartottak a dobsinai, a csetneki és a sajjögömöri iskola rektorai, melyen elsősorban a sajjögömöri iskola ügyeit tekintették át. Ugyanis ebben az időben kezdett jelentősen megerősödni a rozsnyói jezsuita kollégium, míg a Berzétén működő protestáns iskola a megmaradásért küzdött. Ez a gömöri, de az árvai és a szepességi nemességet is arra sarkalta, hogy az előbbi ellensúlyozására egy erős, magas színvonalon oktató intézményt hozzanak létre a megyében. Másrészt az ellenreformációt követően a protestánsok a zaklatások idején úgy látták jobbnak, ha kevésbé lesz egy ilyen intézmény szem előtt. Ekkor már a sajjögömöri iskolában filozófiát, logikát, retorikát, magyar nyelvet, latint, történelmet, földrajzot és aritmetikát oktattak (Gallo, J., 1977:68).

Az iskolát először a Kubinyiak adománylevelében nevezik nem hivatalosan gimnáziumnak, a 18. század második felében elérte a latin iskola színvonalát. 1781-ben a felső tagozat fokozatosan önállósodott; az így kialakult latin iskolának két tanítója volt. A latin iskola mellett alumneum (bentlakásos iskola) alakult, melyben az itt tanuló diákok laktak és étkeztek.

A 18–19. század fordulóján elfogadott iskolatörvények és rendeletek kényszerhelyzet elé állították az egyházi iskolákat, amikor különféle előírásoknak kellett megfelelniük, mind a tanulók ellátását, mind a tanmenetet illetőleg. Amennyiben az egyház nem volt képes az előírtaknak eleget tenni – elsősorban anyagi okok miatt –, úgy az állam hajlandó lett volna hitelt folyósítani olyan feltétellel, hogy az egyházi iskolában megnövekedett volna a befolyása. Ez idézte elő a 19. században több egyházi iskola összevonását. Például 1803-ban már kezdeményezik a rimaszombati evangélikusok a két testvérfelekezeti iskolájának egyesítését, majd az 1851-ben bevezetett tanügyi reform következtében merül fel újra a rimaszombati református gyülekezet alginmáziumának, illetve a gömöri evangélikus egyházmegye sajjögömöri és a kishonti evangélikus esperesség osgyáni alginmáziumai összevonásának gondolata. A sajjögömöri iskola végül is kimaradt ebből az egyesítésből (B. Kovács I., 1999:33). Mivel azonban a sajjögömöri gimnázium fenntartója az előírt követelményeknek nem tudott eleget tenni, az iskola tevékenységét leállították. Helyét egy felsőbb fokú iskola foglalta el, mely 1861-ig működött, amikor is a megszűnt iskolák helyében egy polgári iskolát hoztak létre (Gallo, J., 1977:112).

A szükséges anyagi eszközök hiányában az iskolát a bezárás fenyegette. A helyzetet Szent-Iványi Miklós, sajjögömöri földesúr mentette meg, aki páratlan áldozatkészségével 1884-ben a „Sajjögömöri ág. ev. Szent-Ivány polgári fiúiskolát” létesítette, és annak fenntartását mintegy 100 000 forint tőkével és egyéb adományokkal biztosította. Testvére, Szent-Iványi József, a Csorba-tó birtokosa, szintén szép alapítványokat tett a sajjögömöri iskola javára (Dr. Mihályfalusi F. M., 1997:612).

Az egyház 1893-ban az elemi iskola részére külön épületet vásárolt, és így a polgári iskola újabb teremhez jutott, ugyanis addig egy tető alatt voltak az elemi iskolával. Az iskola tájékoztatót adott ki, melyben felsorolják, hogy azt elvégezve a diákok milyen intézményekben folytathatják tanulmányaikat. Külön pontban olvashatunk a tanulók elszállásolásáról: „Minthogy szállást fogadni csak az igazgató tudtával szabad, felkérem a t. vidéki szülőket, mielőtt gyermekeiknek szállást fogadnának, forduljanak tanácsért az igazgatósághoz, aki szívesen ajánl megfelelő és megbízható szállásadó családokat. Teljes ellátás, vagyis szállás, ételmezés, mosás, fűtés, világítás stb. jómódú, tisztességes polgári családoknál 6–9 ft., úriházaknál 10–20 ft. havi fizetésért kapható. A szállásokat az igazgatóság szigorúan ellenőrzi”¹¹ (G. Kovács I., 1984:6-7).

Az I. világháború befejezése után az iskola 1925-ig még mint négyosztályos polgári iskola működött tovább. 1925–1938 között mint hámososztályos koedukációs polgári iskola létezett. Az 1938-as visszacsatolást követően Sajjögömör is visszakerült Magyaror-

¹¹ In: G. Kovács I., 1984:6-7.

szághoz. Ekkor az iskolát ismét átszervezték négy évfolyamos iskolává. Ebben az időben az intézménynek súlyos anyagi gondokkal kellett szembenéznie, mivel az iskola fenntartására létrehozott alapítványi tőke állampapírok formájában továbbra is a cseh-szlovák iskolaügyi minisztérium kezelésében maradt. A háborús években jelentősen megnövekedtek az itt tanuló diákok költségei, emiatt a tanulók létszáma annyira csökkent, hogy az intézmény mint polgári iskola, megszűnt. Helyette megszervezték a Magyar Királyi Állami Mezőgazdasági Népiskolát. Az iskolát 1945-ben államosították, tanítási nyelve a szlovák lett. A magyarellenes intézkedések és hisztéria lanygulását követően 1949-ben az iskolában megszűnt a szlovák nyelvű 3. évfolyam, és a Kerületi Nemzeti Bizottság rendelete értelmében megnyílt egy magyar nyelvű osztály. 1953. szeptember 1-jén megnyitották az iskola felső évfolyamai is (G. Kovács I., 1984:9-12). Azóta mint teljes szervezettségű magyar tanítási nyelvű általános iskola működik, 2002-től a vonatkozó törvények értelmében a községi önkormányzat felügyelete alá tartozik.

Az alábbi táblázatok a tanulók létszámának alakulását mutatják az elmúlt öt esztendőben. A feltüntetett településeken működnek azok a iskolák, ahonnan a gyerekek érkeztek a felső tagozatra; kivétel Oldalfalva, mely esetben az onnan származó gyerekek száma olvasható itt. A cigány tanulók számának meghatározása az 1998–1999-es tanévben önbevallás alapján történt, a többi évben ezt kiegészítette a külső jegyek alapján történő meghatározás.

1998–1999

Sajógömör	64
Füge	10
Kálósa	37
Gömörmihályfalva	27
Összesen:	138
<i>Ebből cigánynak vallotta magát:</i>	6
Százalékban	4,34%

1999–2000

Sajógömör	65
Füge	11
Oldalfalva	1
Kálósa	42
Gömörmihályfalva	32
Összesen:	151
<i>Ebből cigánynak vallotta magát:</i>	99
Százalékban	65,56%

2000–2001

Sajógömör	61
Füge	12
Oldalfalva	2
Kálósa	41
Gömörmihályfalva	34
Összesen:	150
<i>Ebből cigánynak vallotta magát:</i>	98
Százalékban	65,33%

2001–2002

Sajógömör	57
Füge	9
Oldalfalva	2
Kálósa	43
Gömörmihályfalva	27
Tornalja	1
Összesen:	139
<i>Ebből cigánynak vallotta magát:</i>	98
Százalékban	70,5%

2002–2003

Sajógömör	57
Füge	11
Oldalfalva	2
Kálósa	42
Gömörmihályfalva	25
Összesen:	137
<i>Ebből cigánynak vallotta magát:</i>	100
Százalékban	72,99%

A cigány tanulók magas aránya két okra vezethető vissza: 1. A térségre jellemző demográfiai hullám ezt a vidéket is elérte, ám ez elsősorban a magyar családokat érinti negatívan. Ebből kifolyólag a cigány gyerekek aránya megnövekedett az iskolában. 2. Az 1989-es rendszerváltást követően egy igen kedvezőtlen, és a kis létszámú iskolák számára a megszűnés veszélyével fenyegető jelenség indult el. Korábban az egyes iskolákhoz tartozó körzetek gyermekei csak a térség központi iskolájában tanulhattak, ennek értelmében meg volt határozva, hogy mely iskola felső tagozatára kerülnek. A sajógömöri iskolát a helyi gyerekeken kívül a Vály-völgyiek látogatták. A rendszerváltást követően ezek a körzetek elvesztették jelentőségüket, hogy érvényesülhessen a szabad iskolaválasztás joga. Ugyanakkor a szomszédos Tornalján 1989-ben új épületbe költözött a helyi magyar tannyelvű általános iskola egy része, ami azonban nem jelentette azt, hogy az ottani, igen nagy létszámú iskola tanteremproblémái megoldódtak volna. Másrészt különféle oktatási módszerek szlovákiai magyar viszonylatban itt kerültek először kipróbálásra, illetve bevezetésre. A beigért, első osztálytól történő – azonban meg nem valósított – nyelvoktatás ugyancsak növelte a tornaljai iskola vonzerejét. Mindez odavezetett, hogy a környező település lakói – elsősorban azok, akiknek nem okoztak nagy terhet az útiköltséggel és az egyéb, utazással kapcsolatos kiadások – iskolaköteles gyermekeiket ebbe az iskolába kezdték jártni. Így a környező települések alsó tagozatos iskoláiban és Sajógömör teljes szervezettségű iskolájában is rohamosan apadni kezdett a magyar gyerekek aránya. A két együttható, ti. az alacsonyabb születésszám és a Tornalján tanuló gyerekek hiányának következtében ezekben az intézményekben ugrásszerűen megnőtt a cigány tanulók számaránya.

Mára olyan abszurd helyzet alakult ki, hogy a törzsökös sajógömöri cigány szülők azért nem adják a helyi iskolába gyermekeiket, mert ott „sok a cigány”. Ezért inkább Tornaljára, de újabban egyre többen a szlovák tannyelvű iskolába íratják a gyerekeket. Néhányan a tanárok szakmai felkészültségét kérdőjelezzik meg, mások a húsz-harminc évvel ezelőtti iskolai rendtartást, szigort – beleértve a testi fenyítést is – tartanak megfelelőnek.

Meg kell jegyezni, hogy a 2002–2003-as tanévben a helyi iskola tizenkét tanára és tanítója közül mindössze egy alkalmazott oktat képesítés nélkül, míg például a tornaljai

magyar iskolában lényegesen magasabb a képesítetlenek aránya. Ezen véleményekkel kapcsolatban ugyancsak nem hagyható figyelmen kívül az utóbbi években felerősödött cigány önazonosság-keresés, így az iménti vélemények akár a regionális vagy országos cigány politikusok megnyilvánulásainak helyi lecsapódásai is lehetnek.

Mindezzel együtt elmondható, hogy az iskolában a gyerekek általában nem tesznek különbséget maguk között aszerint, hogy ki a cigány és ki nem az. Az olyan kirívó esetek, amikor egy magyar fiú kezét mos a tánciskolában, miután cigány lánnyal táncolt, egyediek. Sokkal inkább jellemzi az egymáshoz fűződő viszonyt az, hogy a tanulók keresik egymás társaságát, barátkoznak egymással, vagy a kamaszkorban lévő, 14-16 éves gyerekek/fiatalok udvarolnak egymásnak, és kapcsolatok, szerelmek szövődnek közöttük.

Tény azonban az is, hogy a Vály-völgyi gyerekek nagy része hátrányos szociális környezetből érkezik, és a nevezett térségre jellemző, a hagyományos családi-közösségi értékrenden alapuló világszemléletük miatt még inkább „másnak” tűnnek a sajtógömöriek szemében. Ezeknél a gyerekeknél az alacsony szintű szocializálódás mellett nagy problémát jelent a hátrányos nyelvi szocializáció is. Nyelvi megnyilvánulásaik során kizárólag a korlátozott kódot használják, annak is inkább az alsóbb régióiban – ha lehet ilyenről egyáltalán beszélni – mozognak (vö. Berstein, B., 1972:172). Nem beszélik a cigány nyelvet, ám a magyar szavakat egy sajátos kód szerint átalakítják, például: *huzugok* – hazudok, *rúsztolja* – rúszozza (vö. Puskoné B. E., 2000/2:61-62), más esetben régies, a mai köznyelvből kikopott kifejezéseket használnak. (Ez utóbbi természetesen nem baj, leszámítva azt, hogy az iskolában a többiek nem értik e kifejezések tartalmát, a jelenséget mindössze mint tényt közlöm.) Mindez általános a korlátozott nyelvi kóddal bíró közösségeknél. Mivel az olyan egyszerű kifejezéseket sem értik, mint például az „ismételni”, szövegértelmezési gondjaik vannak, ami súlyos probléma a jobb tanulmányi eredmények elérése szempontjából. Nyelvészeti – szociolingvisztikai és etnolingvisztikai – szempontból érdekes, pedagógiai szempontból sajnálatos jelenség, hogy az utóbbi két-három évben a nem cigány gyerekek is a cigány gyerekek által használt kifejezéseket veszik át, illetve az általuk alkalmazott korlátozott nyelvi kódot rögzítik a társas érintkezésben.

Fontos azonban felhívni a figyelmet arra is, hogy a cigánygyerekek között akad néhány igazán kiváló előadó, ami megnyilvánul a különféle területi vagy országos szavaló- és mesemondóversenyeken elért eredményekben, valamint a narratív folklór-hagyományok terén is. A cigánygyerekek különféle jelenségekhez – haláleset, baleset, szerencse, nem várt esemény stb. – fűződő viszonyulását nagyban meghatározzák a helyi cigány közösség tagjai között élő hiedelmek, és ennek hatásai nem ritkán megfigyelhetők cselekedeteikben. A különféle hiedelemmondákat gyakran egyes szám első személyben, tehát mint velük megtörtént eseményt adják elő (P. Bodnár E. – Pusko G., 2002).

Ugyancsak figyelemreméltó jelenség, hogy míg a magyar gyerekek egymást hagyományosan vezetéknevükön szólítják, addig a cigánygyerekek a keresztnévet vagy a

ragadványnevet alkalmazják. Azokban az osztályokban, amelyekben csak egy-két nem cigány tanuló van, szinte soha nem fordul elő, hogy egymást családnevükön szólítanak meg. Ebben nyilván szerepet játszanak az egy-egy faluban gyakorta előforduló családnevek. Ragadványnevükért, becenevükért, melyet mindig otthonról hoznak magukkal, és nem az iskolában kapják, általában nem haragszanak. Ezeket egyébként is vagy szüleiktől, testvéreiktől kapták, illetve „örökölték”, vagy az otthoni gyerekközösség ragasztotta rájuk. Néha még a tanárok is a ragadványnevükön szólítanak meg egy-egy diákot, amit a gyerekek rendszerint a „barátság”, a tanár részéről megnyilvánuló rokonszenvként értelmeznek.

A saajógömöriek többsége azonban kritikusan szemléli az iskolát – elsősorban a cigánygyerekek nagy száma miatt –, és nemtetszésüknek sokszor hangot is adnak. Gyakran, jobb híján, a megfelelő képesítésű tanári kart is támadják, és alkalmatlannak tartják a színvonalas oktatásra (ez valószínűleg abból is ered, hogy a tizenkét tanárból mindössze négyen saajógömöri származásúak, és jelenleg csak hárman laknak itt – hogy visszatérjek egy fél gondolat erejéig egy korábbi megállapításra: az ellenézés minden idegenre, tehát nemcsak a cigányokra terjed ki), és többen az iskola bezárását, megszüntetését követelik/követelték. Ezt a javaslatot annyira komolyan gondolják, hogy a kérdéssel a helyi önkormányzat és az iskola épületeinek a tulajdonosa, az evangélikus egyház tanácsa is többször foglalkozott. Ez a magatartás egyébként jelentős következetlenségről árulkodik. Ugyanis a tornaljai magyar tannyelvű alapiskolában, ahol több saajógömöri gyermek is tanul – mert a helyi iskolában „sok a cigány” –, lényegesen magasabb a cigány származású gyermekek száma.

Meglátásom szerint a rendszerváltozás kísérőjelenségeire az egyébként is zárkózott helyi magyar közösség nem volt egyáltalán felkészülve; sokkal egyszerűbb dolgok is váratlanul érték őket, mint amilyen a cigányok közismerten nagyfokú mobilitása és a változó helyzetekhez való alkalmazkodási készsége. Azok a kezdeményezések, hogy minden idegent kivessenek maguk közül, akár még az iskola feláldozása árán is, elsősorban ebből a váratlan helyzetből fakadnak, ugyanis a közösség és annak meghatározó képviselői nem tudtak, nem tudnak megfelelő választ adni, megoldást kínálni az új helyzetek megoldására.

Összegzés

Jelen munkámban egy település – Sajógömör – interetnikus kapcsolatait, illetve az ilyen irányú további kutatásokhoz elengedhetetlen magyar–cigány viszony legjellemzőbb adatait kívántam rögzíteni meghatározott időkeretek (2002–2003) között. Tekintettel arra, hogy a tágabb földrajzi térben – a történeti Gömör-Kishont vármegye mai területén – a napjainkra jellemző társadalmi viszonyok vizsgálata nem, vagy csak elvéve történt meg (a legalapvetőbb ismeretek is hiányoznak a témát érintő kisszámú szakirodalomból), jelen dolgozat keretei között az általam meghatározott célnál többre

nem is vállalkozhattam. Megjegyzem, hogy tekintettel a területen élő nagyszámú cigányságra és a magyarokkal, szlovákokkal történő együttélésük történelmi hagyományaira, az ilyen irányú kutatások feltétlen létjogosultsággal bírnak.

A vizsgált település jó példája a közösségi tér vélt vagy valós elértéktelenedésének a cigányok nagyobb számban való megjelenése következtében. A helyi, „törzsökös” lakosság (magyarok, cigányok együttesen) nemcsak a településen állandó jelleggel tartózkodó/lakó jövevényekre tekint úgy, mint az „évszázados” vagy legalábbis hagyományos rend „felforgatóira”, hanem a térben jól körülhatárolható iskolára és az ott tanuló nagy számú cigány gyermekre is. Ez nyilván abból is ered, hogy míg a beköltözött cigány családok a falu legkülönbözőbb pontjain telepedtek meg (részükről nem történt meg a jelképes térfoglalás), addig a gyerekek nap, mint nap ott vannak a falu közepén – az iskola udvarán, a buszmegállóban, az üzletben – a maguk fizikai valóságában. Véleményem szerint a negatív vélekedés megfogalmazásához nagyban hozzájárult a Vály-völgyi gyerekeknek a helyitől eltérő mentalitása, ugyanúgy, mint az, hogy a helyi lakosok nem voltak felkészülve nagy múltú iskolájuk „elcigányosodására”, amihez egyébként azzal, hogy saját gyermekeiket Tornaljára járatják iskolába, maguk is hozzájárultak. A vizsgálat rámutat arra is, hogy a helyi cigány közösség is tagolt, a régi sajógömöri cigány családok tagjai megkülönböztetik magukat az új jövevényektől (például annak hangsúlyozásával, hogy ők az általános iskola elvégzése után továbbtanultak, dolgoztak, nem loptak, a helybeliek megbecsülték őket), és az iskolát látogató cigány gyerekektől is („ott sok a cigány”).

A faluban tapasztalható negatív véleménnyel szemben az iskolán belül ellentétes vélekedés uralkodik a gyerekek körében: barátoknak egymással, akár még szerelmek is kialakulnak a felsőbb osztályok magyar és cigány tanulói között. A negatív megnyilvánulás elszigetelt jelenségnek számít.

A helyi magyar lakosság a helyi cigányokat „rendesnek” tartja, szemben a többiekkel, és a helyi cigányok is inkább rokonszenveznek a helyi magyarokkal, semmint a beköltözött cigányokkal. Másrészt a helyi lakosok – főként a magyarok – bizalmatlanok a faluban valamilyen pozíciót elfoglaló idegenekkel (tanító, vállalkozó) szemben is, ami Sajógömör zárt társadalmának tudható be. Ugyanis a helyieknek falujukat gyakorlatilag el sem kellett hagyniuk (különösen vonatkozik ez azokra, akik a termelőszövetkezetben dolgoztak), kivéve tanulmányaik, illetve esetleges orvosi kezelésük idejét.

Megállapítható tehát, hogy az elmúlt évtized nemcsak Sajógömör életében, hanem egyúttal társadalmi viszonyaiban is jelentős változásokat hozott, amelyek épp a vizsgált időszakban éreztetik erőteljesen hatásukat, és amelyek véleményem szerint az elkövetkező „új rend” alapjait fogják meghatározni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Berstein, Basil, 1972: *Social Class, Language and Socialization*. In: Giglioli.
- Bél Mátyás, 1992: *Gömör vármegye leírása (1749)*. Gömör néprajza XXXV., Debrecen.
- Bernard, Russell H., 1995: *Unstructured and semistructured interviewing*. In: Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches. Altamira Press, Walnut Creek–London–New Delhi.
- B. Kovács István, 2003: *Gömörológia. Írások a történelmi Gömör és Kishont vármegye múltjáról és jelenéről*. Madách–Posonium, Pozsony/Bratslava.
- Federálny štatistický úrad, 1992: *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991. Obyvateľstvo, domy, byty a domácnosti. Mesto Tornaľa*. Federálny štatistický úrad, Praha.
- Fosztó László, 2003: *Szorongás és megbélyegzés: a cigány–magyar kapcsolat gazdasági, demográfiai és szociokulturális dimenziói*. In: *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest.
- Gecse Annabella, 2001: *A terek használatának etnikai sajátosságai Baracán*. Gömörország, II. évf., 3. szám.
- G. Kovács István, 1984: *A sajiógömöri (Gemer) iskola krónikája 1884–1984*. Duklianske tlačiarne n. p., Prešov.
- Ila Bálint, 1969: *Gömör megye IV. A települések története 1773-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Keményfi Róbert, 1998: *A gömöri etnikai térmozaik. A történelmi Gömör és Kis-Hont vármegye etnikai térszerkezetének változása – különös tekintettel a szlovák–magyar etnikai határ futására*. Interetnica 3. Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, Komárom–Dunaszerdahely.
- Kósa László, 1990: *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon 1880–1920*. Debrecen.
- Krajská správa štatistického úradu Slovenskej republiky, 2001: *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 26. mája 2001. Základné údaje Okres Revúca*. Krajská správa Štatistického úradu Slovenskej republiky, Banská Bystrica.
- Oláh Sándor, 1996: *Gazdasági kapcsolatok cigányok és magyarok között egy székely faluban*. In: *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei*. Szerk.: Katona Judit–Viga Gyula. Herman Ottó Múzeum, Miskolc.
- P. Bodnár Enikő – Pusko Gábor, 2002: *Hiedelemmondák a Vály-völgyben I. A gyerekek ismeretanyaga*. Kulturális Antropológiai Műhely, Tornaľa.
- Puskoné Bodnár Enikő, 2000: *Nyelvi vétségek egy munkaközösségben. Problémafelvetés*. Gömörország I. évf., 2. szám.
- Seresné Szegőfi Anna szerk., 1983: *Borsod-Abaúj-Zemplén Megye történelmi helységnevtára 1870–1983*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc.
- Szabó Árpád Töhötöm, 2002: *Az erővonalak eltolódása – magyar–cigány gazdasági kapcsolatok egy székelyföldi faluban*. In: *Lenyomatok. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. Kriza Könyvek 12. Szerk.: Szabó Á. Töhötöm. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

- Kriza János Néprajzi Társaság, 2002: *Közösség és intézmény. Stratégiák a lónai hagyományos gazdálkodásban*. Kriza Könyvek 11. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- Túrós Endre, 1996: *Magyar–cigány viszony Kisbácsban*. (Korreferátum Oláh Sándor előadásához.) In: *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei*. Szerk.: Katona Judit–Viga Gyula. Herman Ottó Múzeum, Miskolc.

FELHASZNÁLT EGYÉB FORRÁSOK

- Pusko Enikő *A kapcsolatteremtés nyelvi megnyilvánulásai Sajógömör nyelvhasználatában*. Kézirat.
- Kulturális Antropológiai Műhely, Tornalja adattára A-2001/1.
- Fórum Kisebbségkutató Intézet internetes adatbázisa (www.foruminst.sk).